

Fran Albrecht:

Na oljski gori.

(Iz papirjev mrtvega prijatelja.)

Nocoj sem sam. To se pravi v svojih mislih in v svojem srcu sem sam. Zakaj gruča mojih tovarišev leži po tleh in spi; nekateri se zabavajo s polglasnimi pomenki, drugi pa sede krog ognja, ki so ga zapalili v razvalinah stare peči, sede na trhlih starinskih stolih v tej nepriljudni zakajeni bajti s kartami v rokah, kadijo, smejo se in pijo. Meni pa ni do pomenkov nocoj, ne do smeha, ne do kart. Prišlo je bogvedi odkod in čemu, in kakor ozek leden obroč mi je stisnila srce tesnoba. Kakor da je vstal v meni neznan človek, močnejši od mene samega in me poklical k zavesti, ukazal, da mu sledim . . .

In tako sedim zdaj tukaj ter poslušam nerazumljiv glas strogega sodnika, prisluškujem besedam, ki zvene v meni, in ko se ozrem kvišku, se mi zaroga z nasprotne stene zrcalo in v njem obraz, ki ga ne poznam. Nočem gledati v to zrcalo, a moram! Kadar mi zmanjka besede in se uho priloni, da bi sledilo šumni govorici tovarišev kraj ognja, že me pokliče z nasprotne stene . . . Ostudno je to zrcalo! Prah leži na njem kakor na moji duši.

In tovariši se smejo, vesele zgodbe si pravijo, njih srca se pogovarjajo z dekleti, z ženami in otroci, ki jih čakajo doma. Zakaj nisem tam med njimi in ž njimi? Saj je smešno in žalostno, da črčkam po tem papirju in se udajam tem nezmiselnim, norim čustvom, mesto da bi sedel tam med njimi, vesel in lahkomišeln. Aj, že jutri morebiti, čez par ur . . .

Ne, vseeno sem radoveden, odkod je prišlo to, da sem tako nanagloma moral vstati od družbe, pustiti karte in čašo; da je umolknil v meni smeh in ugasnil glas v grlu ter so se vse moje misli tako nenadoma pogreznile v tiste brezdanje globine, ki niso več pristopne telesnim očem in ki so me po neznani volji prisilile, da jim moram slediti. Ali se me loteva blede sentimentalnost, ki je nikoli poznal nisem, ali je pala senca daljne slutnje preko mojega duha? Da se bo nekaj dopolnilo, odločilo, da bo posegla moč, silnejša od človeških sil, v krog onih labirintskih usod, ki so mojemu srcu najbližje in najdražje? O, kaj je s teboj nevestica moja,

nocoj to noč? Glej, meni je mraz, ko se te spominjam . . . In ti, moj dom, in vi, drugovi moji, širom sveta razkropljeni?

Ah, ne, ne, proč vse te misli, te zlovešče, črne, ki zastrupljajo kri, da je težka in tožna! Saj jaz vendar ne verjamem v takšne stvari, jaz, ki sem mlad in je moja kri zdrava kakor studenec na gori, in se peni kakor vino in iskri kakor požar! In so moji živci kakor pletene verige in moja pest — ah, ta moj železni edini talisman!

Pa vendar, vendar — nekaj bolnega je kanilo v moje telo nocoj, neka strupena kal se je razkrojila v moji krvi. Jaz moram venomer misliti in venomer je pred menoj mladi prijatelj, ki ga ni več. Vesel je bil, šumen, najzabavnejši med nami. Kakšni aforizmi, resnični in globokoumni za njegovih devetnajst let, kakšni nenavadni in bizarni domisleki so se mu vsipali iz ust, kakšne dovtype je stresal — človek je strmел nad to prečudežno mladostjo. Bogme, on ni razmišljal o smrti in takšnih nespametnih rečeh — on ne! In, glej, prav tako smo sedeli krog ognja kakor nocoj, kvartali, pili, pušili in se zabavali s pomenki o dekletih in svojih domačih krajih. Kdo je pravil najkratkočasnejše zgodbe in pikanterije, čigav smeh je bil najglasnejši in kdo je nenadoma obmolknil, stisnil ustna skupaj, povetil glavo in se splazil neopaženo proč? Jaz sem videl — to je bil on. In tri ure potem, še predno se je čisto zdanilo, je obležal tam zunaj v črnem gozdu z odprto lobanjo. In je sijala nanj jutranja zarja kakor blede, žalujoči plamen velike sveče . . .

Ne! — pa saj to so zvezde, ki sijejo nocoj tam zunaj tako ledeno mrzle in daljne. Zato so moje misli tako trudne in težke nocoj. Ampak jaz ljubim zvezde, zvezde ljubim najbolj. Vem: daleč so, mrzle in tuje našim srcem, ne razumejo naših bolečin, naših človeških trudov in zablod, neme so in ne slišijo naših besed in krikov in molitev in tožb. A jaz jih ljubim in že kot otrok sem strmел v te daljne zagonetne nebeške plamene, ljubil jih s čudnim sužnjim strahom, prav tako kot mi odrastli ljubimo svojega življenja usode. In ko sem ležal v svoji kratki posteljici in nisem mogel zaspati ter sem zatiskal svoje oči, da bi ne videle, ničesar ne videle in ne gledale, tedaj so pričele trepetati in plesati v črni temi ter padati name s svojimi sikajočimi, gorečimi jezički, da sem vzkričal od mrzlične groze, ki je dušila moje triletno srce z bogaboječim otroškim strahom. A tedaj se je sklonila name mamica s svojim bledim obrazom — moja mamica, ki spi nocoj to noč tam doli doma na Žalah svoje lepo spanje večnega miru, o, blagor tebi,

žena! — smehljaje se je sklonila name in odpoljubila s toplimi materinskimi ustnami bojazen z mojega lica, utolažila divji, sikajoči ples zvezd nad menoj in s svojo božajočo dlanjo uspavala moje trudne prestrašene oči . . .

Nocoj ni matere, ni dobrih oči, ni sladkih rok in ledene zvezde padajo na moje srce. Te ledene strašne zvezde, ki jih ljubim najbolj. Ali niso kakor okamenele solze? Ne, kakor žareče solze so, a njih ogenj je mrzel, njih žar je leden. In meni je mraz . . . Kurite, tovariši, kurite, zapalite, da bo siknil ogenj iz razdrte peči in puhnil valove črnega dima preko nas ter z rdečimi svojimi jeziki objel to staro židovsko halupo! Ni treba, da bi nam bilo mraz, kadar smo tako po domače, gostje in gostitelji obenem. Saj bomo jutri gostovali z mrazom, ko bomo ležali tam zunaj, prežeči, nemi, odreveneli v en sam ukaz. In nad nami pekel, požar, konec sveta, stara dolgočasna pesem, naprej, nazaj, počez, vstran — ah, kaj vem jaz . . .

Zakaj s tabo sem se hotel pomeniti, ti moja mala? Čemu si mi poslala to razglednico, ki sem jo prejel danes zjutraj? Bogme, ženske ste zares smešne in čudne včasi! Vsaka beseda, slednja kretnja, sleherno najmanjše in najbrezpomembnejše dejanje vam je simbol. Kaj si mi hotela povedati s to karto?

Jaz se namreč na ženske ne razumem prav nič. Stanoval sem pri gospodinji, ki je imela takšno dekletce. In to dekletce, hči gospodinje, je nekoč prijokala v mojo izbo, vsa nesrečna in obupana nad svojo strašno usodo. Sedla je kar tja na zofo in jokala in ječala tam venomer. Kaj sem hotel napraviti? Moja zadrega je bila nepopisna, moje srce je prekipevalo od sočutja, ki ni našlo izraza v besedah, kakorkoli sem se trudil, da bi ji povedal kaj tolažilnega. Stopil sem k nji in sem jo poljubil. To pa je, kakor sem takoj opazil, tako silno učinkovalo, da je še isti hip nehala jokati, planila kvišku, zacepetala s svojimi drobnimi nožicami in me o, bože — premerila s takšnim pogledom, da je ledena zona oblila moje zločinsko telo. In ko mi je par gorkih povedala in posebno še, da se je motila v meni in da sem prav tak kot vsi moški, je šla naglo iz sobe in s posebnim poudarkom zaprla duri za sabo. Jaz pa sem, stoječ sredi sobe, imel priliko razpletati globokoumna razmotrivanja o zagonetnosti ženske psihe vobče in nje logike posebej. In nisem našel rešitve, prav takisto kot tudi pozneje ne, ko se je isto dekletce že nekoliko privadilo misli, da sem ravno tak kot vsi moški. Posečala je namreč večkrat mojo sobo, ki ji je izredno ugajala, ne vem, iz kakšnega vzroka pravzaprav. In tako sva večkrat sedela na

zofi in sem ji jaz v priljudnih besedah tolmačil lepoto grških klasikov in pokojno modrost stoične filozofije. Opazil sem, da se zna prav ljubko smejeti in da nikakor ni tako tragična narava, kakor sem sklepal po prvem obisku, in o katerem sem se vedno bal, da ga bo kdaj omenila. Seveda ga je omenila ob prvi priliki. In jaz sem se jel opravičevati, prositi jo odpuščanja za svojo nepremišljeno nerodnost. Nji pa — in to je bilo drugo presenečenje — je planil nenadoma smeh iz oči, iz ust, glasen, zvočen prešeren smeh.

„Kaj ste res tako neumni, ali se samo pretvarjate!“ je vzkliknila čisto na glas. In nato me je prijela za lase, za uho, udarila me po licu, da, prav zares udarila s svojo drobčkano dlanjo. „Rada vas imam, vi nespametni fant! Zakaj pa me ne poljubite? Poljubite me — takoj, takoj!“

In jaz sem jo moral poljubiti in venomer poljubljeni in bog mi je priča, da še danes ne vem, kako je bilo vse to mogoče. Prav nič nisem razumel. Da, še tebe, kratkokrilka, še tebe nisem razumel, Wally ali Elly ali Fanny — ali kakšno ti je pač bilo sladko ime!

Čemu, nevesta draga, si mi poslala to karto?

Zdaj vem: ta karta me je razburila, ta čudna, nenavadna razglednica, ta strašni simbol, ki ga ne morem doumeti! . . . Kaj si mi hotela povedati? . . . Tisto namreč, kar mi pišeš — ni nič; tvoje misli so prefine in prenežne, da bi se vezale na težko neokretnost besed. Saj te poznam: vsaka tvoja gesta je simbol. In jaz ti ne morem več slediti, jaz, ki se z obema trepetajočima rokama oklepam resničnosti in besed. Jaz ne vem, kaj si mi hotela povedati . . . nočem vedeti, nočem misliti, ker je preveč grenkobe v meni! A ti! Prihraniti bi mi moralo to uro, če si res tisto, kar pravi moja ljubezen. A če nisi? . . . Gorje ti!

Oprosti, iz velike žalosti se je porodil ta dvom, iz žalosti nad samim seboj. In tale razglednica, ki si mi jo poslala, gotovo nima nobenega globljega pomena in ožjega stika z mano, prav gotovo ne. Saj je čisto prijazna kartica: Starec na zemlji. Starec seje. Kako sveža je prst, kamor pada seme njegovih rok! Kako srep in mil je starčev pogled! In to čelo, visoko in obokano, nagubano od daljnih nad in tajne skrbi! Kam seješ, starec, kaj bo vzkalilo, mužik? Zakaj tisoč strašnih neviht spi za obzorjem in prst, ki siplješ vanjo svoja sveta semena in ki je sveža in voljna in plodna, je morebiti samo tenka plast, pod katero se razprostira peščena, kamenita pusta, ki bo zatrla vso tvojo setev, še predno se bo sklasila v zlati kruh . . .

O, kam si sejal, starec, komu si govoril svoje zlate besede? Tenka je prstena plast naših src, pod njo kamenita, pusta gruda. In — ali si pozabil? — mi vsi smo otroci tega sveta!

Tudi ti bi morala pomisliti to, predno si mi poslala ono karto, nevesta moja. Vedeti bi morala, da sem jaz sam dovolj močan, da se presodim in obsodim, ako je potrebno. Čemu ta čudna — namigavanja?

Ali naj ti povem, kaj me teži, kadar sem sam in se spomnim nase? Neznaten dogodek je, čisto brezpomembna epizoda te strašne tragigroteske. Ali zarila se je vame, kakor pijavka se je vsesala v moje srce in se s čudno svojo težo oklenila vseh mojih misli. Dvoje srepih, ostrih oči je, ki me spremljajo venomer in vsepovsod . . . Dvoje oči strmi naravnost vame, ki stojim pred njimi trd in okamenel. Dvoje čakajočih oči. A v njih ni bojazni, ne trepetajočega nemira, gorak in topel je njih pogled, ves razvnet od neke globoke skrivnosti. In jaz vem, globoko v sebi čutim in vem, da so te oči že v naprej vse odpustile . . . Kaj odpustile? Ničesar nimajo odpuščati te oči! Meni ne, jaz vršim svojo dolžnost in nimam niti časa niti volje, da bi razmišljal, kaj in kako in čemu. Jaz dvignem roko, ukažem, kratka, ostra salva in vse je pri kraju . . . Jaz vršim svojo dolžnost. In tiste oči so se zaprle in samo čuden smehljajoč mir je ostal razlit preko vsega košččenega širokega obraza.

Jaz premišljam: Odkod ta mir? Odkod ta mir njemu, zločincu, vohunu, puntarju, ali kaj vem jaz, kaj je pravzaprav bil? Odkod mir njemu in ne meni? In zakaj hodi ta slika z mano, zakaj je njegov mir moj nemir? —

To je moj doživljaj, saj vse drugo ni vredno besed, ne spomina, samo pozabljenja. A ta doživljaj bo ostal v meni svež in neizprosen z vso svojo nedoumno prekruto krivičnostjo. Zakaj najvišja krivica je, ako mora pravičen in vesten sodnik obremeniti svojo vest z zločini njih, ki jih je obsodil on sam. Tako krivično zna biti edinole življenje.

In zdaj, nevesta moja, razumeš mojo boleost? In — pomisli, ljubica edina! — ali ni nekoliko prekrut izraz tvoje ljubezni ta poslednja razglednica?

Ne, morebiti ni kruto, temveč samo pravično. Povedati ti moram namreč, da nisem jaz tisto, kar misliš ti! In da tiste besede, ki sem jih govoril nekoč, niso resnične.

Ko sva nekdanj posedevala udobno pri klavirju in so tvoje fine, negovane roke počivale na belih tipkah, so se pletle med nama in

najinimi srci sladki pomenki. In pred nama je ležal odprt evangelij one edine, samosilne ljubezni, katere prorok je bil starec Lev Nikolajevič. Midva oba sva prisegala na te nauke in sva bila prepričana, da so edino resnični, edino zveličavni. To vse je bilo resnično tedaj in je danes pusta, našemljena laž.

Zakaj tisti starec, ki smo ga ustrelili v bornem rutenskem gnezdu, se je imenoval Lev Nikolajevič . . . Iz papirjev njegove zapuščine sem si vzel preprosto fotografijo tega starca in jo vtaknil v žep. Naj hodi z mano po teh čudno-zamotanih mojih potih. Zdaj je poleg te fotografije tvoja razglednica, draga. Obe sliki ste si podobni na las.

A meni je mraz, mene se zopet loteva ta strašni mraz, ki gori in pari in žge s svojimi ledenimi kremplji po mojem telesu. Zakaj mi tako drgetajo ti potni nervozni prsti, mečejo svinčnik vstran in tipljejo ledeni pot z mojega razpaljenega čela? O, da me vidiš zdaj, ti moja edina, da me vidiš v tem ostudnem zrcalu, razpokanem in zabledelem, kamor se morem venomer gledati jaz, potem bi razumela vso črno resnico teh mojih besed, ko ti pravim: ne veruj, nikoli ne veruj, da sem bil kdaj drugačen! Seveda, če je sploh bila kdaj to tvoja vera. Kajti prav takšen sem: bojzljivec! Bojzljivec sem, v slednji moji žili, v slednjem vlaknu mojega telesa diha življenje in bojazen. Vse bi dal, vse izdal, vse prodal, da bi se ne zgodilo. In vendar se bo, ker se mora. Tako čutim.

Da, vsak človek doživi svojo oljsko goro, svojo strašno preizkušnjo. In ni ga bitja, ki bi ne zdvomilo in pehalo to čašo grenčice od sebe. Naposled pa prime zanjo s hlastnimi rokami vsak in izpije do dna svoj kelih obupa.

Na tvoje zdravje ta kelih, nevesta! Da bi živela in cvetela najina ljubav! Rad sem te imel: tvoji lasje imajo blesk nočnih sanj, tvoje ustnice kipeči sok življenja, tvojo čelo mramorno belino deviško-neoskrunjenih spoznanj. Na tvoje zdravje ta kelih! In kadar dospeš ti na svojo oljsko goro, tedaj boš vse razumela. Da smo ničvredne kreature in bojzljivci, mi ošabni ljudje! Da bi za vsako ceno in nesramnost in laž hoteli odkupiti to svoje golo življenje, ko bi bilo v naši moči. Da nimamo poguma za zadnje resnice, ki z nesmrtno krutostjo pričakujejo vstajenja v nas vseh. In za ljubezen.

Ampak njemu je lahko, njemu, Levu Nikolajeviču . . .

